

рішення суду та інших виконавчих документів згідно із законом, а також у випадках, передбачених договором між банком і клієнтом».

У зв'язку з цим є необхідним внесення відповідних змін до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

Аналіз діючого законодавства і практики дає підстави, враховуючи спірність питання щодо порядку виконання судових рішень про стягнення коштів з органів ДВС, закріпити в законодавстві норму, яка б передбачала механізм і черговість задоволення вимог стягувачів по справах про відшкодування державою шкоди як моральної, так і матеріальної.

Внесення таких змін сприятиме неухильному дотриманню законодавства України всіма учасниками у процесі примусового списання коштів з рахунків, відкритих клієнтам в банківських та інших фінансових установах, а також запобіганню порушень і захисту прав та інтересів клієнтів, банків і стягувачів.

УДК 346

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
2. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Пейски и решения. — М., 2001. — 175 с.
3. Домбругова А. Правове регулювання відносин за договором банківського рахунку // Юридичний вісник України. — 2004. — № 27. — С. 26–29.
4. Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 24. — Ст. 207.
5. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Національного банку України від 21 січня 2004 р. // Офіційний вісник України. — 2004. — № 13. — Ст. 908.
6. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 462.

Подано до редакції 02.04.2007 р.

О.Ю. Ілларіонов,

аспірант

Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Донецьк

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН У НАФТОГАЗОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Для теорії господарського права кодифікація відповідного законодавства була і є найважливішою проблемою. З того часу, як було розроблено перший проєкт Господарського кодексу, наука господарського права невпинно працювала над цим питанням, генеруючи нові цікаві ідеї. У процесі роботи над проєктами кодексу було вирішено проблеми поняття предмету, методології, системи законодавства та ряд інших питань. Все це дозволило завершити перший етап кодифікації прийняттям *Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р.* [1]. Однак варто звернути увагу на таку проблему, як поступка групі розробників проєкту Цивільного кодексу України з найважливіших питань, таких як суб'єкти господарювання, правові основи підприємницької діяльності, господарські зобов'язання, окремі питання договірної права. На це вже зверталась увага в літературі [2, с. 402]. Така проблема буде з часом вирі-

шена доповненням положень договірної і зобов'язального господарського права у Господарському кодексі України.

Поряд з цим існує ще одна проблема, виходячи з сучасного розуміння предмету адміністративного права, поняття «управління» вже набуває двозначного змісту: адміністративно-правового та господарсько-правового [3, с. 71]. Невизначеність в цьому питанні у майбутньому ускладнить правозастосування та формування окремих інститутів законодавства [4, с. 165].

Вдосконалення будь-якого масиву законодавства варто проводити використовуючи аналіз практики його застосування, інформації про існування прогалів, аналіз перспективного законодавства, а також урахування суспільної позиції з того, в рамках яких процесів варто вдосконалювати таке законодавство. Задекларований курс на євроінтегра-

© О.Ю. Ілларіонов, 2007

цію вітчизняного законодавства вимагає певної поступовості, гарячкове прийняття певної кількості нормативних актів розриває цільну правову базу, створює правовий вакуум і прецедент існування мертвих норм, адже господарські відносини у сфері господарювання навіть у країнах ЄС різняться, не кажучи вже про відповідні відносини і їх правове забезпечення в Україні.

Нагальною, з огляду на стан справ, є проблема поліпшення правового регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки України, і зокрема в нафтогазовому комплексі (далі – НГК). Економічна ситуація у галузі красномовно свідчить як про недоліки діяльності органів державної влади, так і про нераціональне господарювання суб'єктів: значна монополізація ринку, як наслідок – складний доступ до нього, відсутність сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату, значна зношеність основних фондів виробництва і таке інше. Не в останню чергу це пов'язано з вадами саме правового забезпечення.

Нафтогазове законодавство не знаходиться в межах одного центрального галузевого нормативного акту – *Закону України «Про нафту і газ» від 12 липня 2001 р. № 2665-III* [5], а «розпорошено» серед кількох законів, і понад 100 підзаконних нормативних актів різного рівня.

Певну сукупність відносин у нафтогазовому комплексі України можна назвати господарськими, і показовим є те, що більшість таких відносин врегульовано поза межами *Закону України «Про нафту і газ»* у підзаконних нормативних актах, а сам предмет вказаного закону викликає багато нарікань з практичної точки зору.

Вищевказане набуває актуальності також з огляду на розгортання наукової дискусії навколо Концепції модернізації господарського законодавства на основі *Господарського кодексу України* [6, с. 5–16].

Відсутність вітчизняних комплексних наукових досліджень як проблем у нафтогазовому законодавстві, так і його частини, яка регулює за своєю суттю відносини господарські, а отже яку можна вважати частиною господарського законодавства, впливає негативно як на законотворчий процес, так і на правозастосування. В Україні ці проблеми є майже не дослідженими, або дослідженими в окремих аспектах, наприклад, з позиції науки цивільного договірної права [7], а також з огляду на методику викладання дисципліни «Господарське право», а саме – її третьої частини – «Правового регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки» [8, с. 54–77]. Значну увагу проблемам правового забезпечення НГК у Російській Федерації приділяли М. І. Клеандров та Р. Н. Салієва. Науко-

вий інтерес до правових проблем НГК у вказаній державі є на два порядки вищою, ніж в Україні, що, передусім, пов'язано з виключною значущістю НГК Росії для її економіки вцілому.

Метою даної статті є дослідження сучасних проблем нафтогазового законодавства у світі роботи щодо нарощування регулюючого потенціалу *Господарського кодексу України* в рамках модернізації господарського законодавства, аналіз тієї частини нафтогазового законодавства, яка регулює господарські відносини і, як висновок, спроба формулювання загальних принципів щодо створення у складі спеціальної частини *Господарського кодексу України* – «Основних засад правового регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки» окремої глави, присвяченої регулюванню господарських відносин у НГК України.

Однією з важливих функцій теорії господарського права є систематизація відповідного законодавства. Процес кодифікації господарського законодавства не завершився, вдосконалення *Господарського кодексу України* як у плані систематизації (більш чітке виокремлення частин), так і в плані нарощування регулюючого потенціалу шляхом додання окремих, принципових положень, запозичених з галузевого законодавства, ще попереду. Тут актуальним є моніторинг діючого та перспективного законодавства, в тому числі і в окремих галузях економіки України. Не виключенням тут є і НГК. Визначення ефективності господарського законодавства є однією з ключових проблем удосконалення цього законодавства [2, с. 413]. Однак можна виокремити ще одну важливу проблему – аналіз того, наскільки існуюче законодавство охоплює відносини, що виникають в окремій галузі економіки України.

Нафтогазовий комплекс – базова галузь економіки будь-якої держави; стан паливно-енергетичного комплексу (в тому числі – нафтогазового, як складового ПЕК) є показником загальноекономічної ситуації в державі. Правові проблеми в нафтогазовому комплексі багато в чому є схожими з проблемами в інших галузях економіки, але вплив таких негараздів значно сильніше впливає на суспільні відносини та на життєвість і безпеку держави саме в нафтогазовому комплексі.

Нафтова та газова промисловість, будучи складовою частиною паливно-енергетичного комплексу, являє собою складну галузь виробництва. В теперішній час за спільністю технологічних процесів і випуском готової продукції виокремлюються такі основні напрями:

- пошук та розвідка нафтових і газових родовищ; видобування нафти та газу;
- переробка нафти та газу;
- транспортування, збереження і збут нафти, газу та нафтопродуктів.

Перераховані сфери господарювання доповнюють одна одну та являють собою єдиний виробничий комплекс [9, с. 5], який вимагає певних єдиних підходів до регулювання як організаційно-управлінської, так і майнової складових вказаної групи відносин. Однак, виходячи із сучасної структури господарства України, «збут», тобто забезпечення споживачів (як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання, бюджетних установ тощо) нафтою, газом і нафтопродуктами, варто виокремити. Це обґрунтовано тим, що європейська модель побудови паливно-енергетичного комплексу вже не спрямована на побудову вертикально-інтегрованих національних компаній (монополій), а спрямована на розвиток підприємництва особливо у галузі розподілу між окремими споживачами продукції НГК.

Якщо суспільні відносини у НГК України варто вивчати як систему, то правове забезпечення господарських відносин у НГК як підсистему, приймаючи до уваги як закономірності взаємодії та взаємопов'язаності системи і підсистеми, так і зовнішні фактори, які, впливаючи на систему, впливають також і на підсистему. Визначення напрямів і пріоритетів розвитку системи виходячи з потреб економіки, населення, безпеки держави та інших чинників знаходиться більш у політичній площині, але все це також впливає і на правове забезпечення.

У зв'язку з цим загальна методологія аналізу заснована на вивченні напрямів й етапів економічного розвитку системи (НГК) і співставленні з напрямками та етапами її правового забезпечення [9, с. 7].

Можна виділити дві групи проблем, що стоять перед НГК України: загальноекономічні та галузеві. До першої відносяться розвиток НГК і необхідність підтримки сучасного рівня транспортування та його збільшення за рахунок перспективних проєктів, диверсифікація постачальників енергоносіїв, підтримання на належному рівні видобутку власних енергоносіїв, структурна перебудова промислово-транспортної інфраструктури, підвищення питомої ваги готової продукції, залучення власного наукового та науково-технічного потенціалу, раціональне та економічне використання енергоресурсів при їх споживанні. Другу групу складають такі проблеми: погіршення техніко-економічних показників НГК, необхідність оновлення основних фондів, супутні екологічні проблеми.

Вирішення вказаних проблем у більшості випадків зводиться до зміни системи управління та організаційної структури галузі: створення конкурентного середовища, спонукання та підтримка інвестиційно-інноваційних проєктів, вдосконалення управління державними монополіями, створення умов для розвитку підприємництва у галузі, максимальне наближення технічних стандартів до норм ЄС.

Такі проблеми цілком характерні для всього паливно-енергетичного комплексу, а також для будь-якої галузі економіки України.

Безпосередньо в НГК в залежності від основних сфер господарювання (пошук, розвідка, видобування, транспортування, реалізація нафти, газу і продуктів їх переробки) визначено основні головні напрями розвитку.

Для подолання вказаних проблем необхідно відповідне їх правове забезпечення, яке повинне мати певні особливості. Ці особливості полягають у тому, що реформування та інтеграція – це процеси, які мають певні часові рамки, в межах яких відбувається трансформація відносин. Слід мати на увазі, що певні відносини мають об'єктивну стійкість до змін, наявність певної сукупності відносин є однією з особливостей господарювання в Україні. Законодавчі зміни в більшості випадків врегульовують або ті відносини, що тільки лише виникають, або взагалі ще не виникли, а вдосконалення правового регулювання вже існуючих відносин або ігнорується, або, навіть, відповідне правове забезпечення ліквідується, що створює або правовий вакуум, або правові механізми регулювання таких відносин закладаються у підзаконних нормативних актах. Все це призвело до наявності малої частки саме нормативно-правових актів рівня закону України у структурі нафтогазового законодавства. Але й наявність окремого спеціального *Закону України «Про нафту і газ»* не вирішує фундаментальних проблем галузі, адже і досі немає ґрунтовного наукового аналізу його регулюючого потенціалу (сфери дії).

Нафтогазове законодавство є комплексним (міжгалузевим) законодавством, яке складається з нормативно-правових актів конституційного, господарського, адміністративного, екологічного, земельного, фінансового, податкового та, в меншому ступені, цивільного законодавства, однак нормативно-правова база об'єднана єдиним предметом – сукупністю однорідних відносин в галузі суспільного виробництва – нафтогазовому комплексу. Позиція саме про «комплексність» вже давно обґрунтована [10, с. 70–107 та ін.].

Комплексне (міжгалузеве) законодавство – це система нормативних приписів, які виражають норми кількох галузей, підгалузей, інститутів права, котрі складають відносно самостійну (комплексну) сферу суспільного життя.

Комплексне законодавство виникає внаслідок необхідності регулювання системних (комплексних) суспільних відносин відповідно до функцій держави в результаті інтеграції нормативних приписів, які виражають динамічний процес взаємодії різних галузей, підгалузей та інститутів права. В комплексних галузях законодавства отримують закріплення галузі державного управління [11, с. 415].

Виходячи з мети статті, нас цікавить масив господарського законодавства, який варто проаналізувати для виділення основних моментів, на основі яких можна сформувавши певні норми для створення окремої частини Господарського кодексу України. В широкому розумінні основні нормативно-правові акти, які складають законодавство про нафту і газ, перелічені у ст. 3 *Закону України «Про нафту і газ»*. Отже, відносини, які пов'язані з користуванням нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та реалізацією нафти, газу і продуктів їх переробки (дивись вище про складові галузі), регулюються, окрім *Закону України «Про нафту і газ»*, *Кодексом України про надра від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР* [12], *Законом України «Про трубопровідний транспорт» від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР* [13], *Законом України «Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 р. № 1039-XIV* [14], іншими нормативно-правовими актами.

Декретом Кабінету Міністрів України (далі – КМ України) «Про об'єднання державних підприємств нафтової, газової, нафтопереробної промисловості та нафтопродуктозабезпечення» від 29 квітня 1993 р. № 42-93 [15] врегульовано певні особливості організації діяльності державних підприємств нафтогазової галузі. Даний нормативно-правовий акт є одним з перших актів нафтогазового законодавства.

Організаційно-господарські відносини у НК України врегульовано також міжнародними угодами між Урядом України і урядами інших країн (див. наприклад: *Угода між Урядом України і Урядом Республіки Казахстан про принципи співробітництва в нафтогазових галузях*, Угоду ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Казахстан про принципи співробітництва в нафтогазових галузях» від 21 листопада 1997 р. № 668/97-ВР [16]). Відповідно до ст. 5 *Закону України «Про нафту і газ»* суб'єкти нафтогазової галузі беруть участь у науково-технічному, зовнішньоекономічному та інших формах міжнародного співробітництва відповідно до законодавства та міжнародних договорів України. Варто зауважити, що особливості здійснення господарської зовнішньоекономічної діяльності варто детальніше прописати, адже така норма вказаної статті є занадто загальною, особливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності у нафтогазовій галузі врегульовано підзаконними нормативними актами органів виконавчої влади, в тому числі і Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до ст. 14 *Закону України «Про нафту і газ»* спеціальні дозволи на користування нафтогазоносними надрами (ліцензії) надаються на конкурсних засадах у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. Тобто саме КМ України наділено господарською компетенцією щодо ліцензування

діяльності у галузі користування нафтогазоносними надрами. Але починаючи з 2005 р. механізм конкурсного надання ліцензій (ст. 15–17 *Закону України «Про нафту і газ»*) фактично не діє (див. закони України від 23.12.2004 р. № 2285-IV [17], від 25.03.2005 р. № 2505-IV [18], від 20.12.2005 р. № 3235-IV [19]). Питання надання ліцензій у НК України врегульовано наказом *Національної комісії регулювання електроенергетики України «Щодо процедури проходження заяв про видачу ліцензій на право провадження діяльності в електроенергетиці, у сфері теплопостачання та нафтогазовому комплексі» від 3 серпня 2005 р. № 34* (зі змінами і доповненнями, внесені наказом *Національної комісії регулювання електроенергетики України* від 26 травня 2006 р. № 32). Загальний порядок ліцензування господарської діяльності вміщено в *Законі України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 р. № 1775-III* [20].

Виходячи із загальної господарської компетенції в галузі регулювання відносин підприємства в Україні, Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва (див. Положення про Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, затвердженого Указом Президента України від 25 травня 2000 р. № 721 (зі змінами) [21], та постанову КМ України «Про затвердження переліку органів ліцензування» від 14 листопада 2000 р. № 1698 (зі змінами) [22]), своїм наказом від 30 вересня 2005 р. № 89 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 21 жовтня 2005 р. за № 1246/11526) затвердив *Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розподілу природного й нафтового газу*.

Невизначеною й досі залишається ситуація з введенням в дію *Закону України «Про рентні платежі за нафту, природний газ і газовий конденсат» від 5 лютого 2004 р. № 1456-IV* [23] (дію *Закону* зупинено на 2004 р. згідно із *Законом України «Про державний бюджет України на 2004 рік»* від 27 листопада 2003 р. № 1344-IV [24], на 2005 рік – згідно із законами України «Про державний бюджет України на 2005 рік» від 23 грудня 2004 р. № 2285-IV [17], «Про внесення змін до *Закону України «Про державний бюджет України на 2005 рік»* та деякі інші законодавчі акти України» від 25 березня 2005 р. № 2505-IV [18], на 2006 рік – згідно із *Законом України «Про державний бюджет України на 2006 рік»* від 20 грудня 2005 р. № 3235-IV [19], на 2007 рік – згідно із *Законом України «Про внесення змін в деякі законодавчі акти України з питань оподаткування»* від 30 листопада 2006 р. № 398-V [25]), який покликаний визначити поняття, розміри та порядок сплати рентних платежів за видобуті нафту, природний газ і газовий конденсат в Україні, врегулювати

питання контролю за правильністю їх обчислення і сплати та відповідальність платників таких платежів.

Отже, *для певної сукупності законів України у НКГ на сьогодні припинена, причому припинена в тій частині, яка має надзвичайно важливе значення для формування конкурентного середовища і стимулювання підприємницької ініціативи у цій галузі.* Деякі такі принципові положення законів «підмінені» постановами КМ України.

В НКГ використовується все частіше договір-на форма організації господарських взаємозв'язків. Наряду з господарськими договорами використовуються і організаційно-господарські договори. Відповідно до *ст. 28 Закону України «Про нафту і газ»* угода про умови користування нафтогазоносними надрами є невід'ємним додатком до спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами, який регулює і конкретизує передбачені законодавством України та спеціальним дозволом технічні, технологічні, організаційні, фінансові, економічні, соціальні, екологічні аспекти користування нафтогазоносними надрами на відповідній ділянці нафтогазоносних надр.

Істотними умовами угоди про умови користування нафтогазоносними надрами є: програма робіт, що повинна бути виконана власником спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами, порядок її уточнення чи зміни; джерела фінансування робіт; строки виконання робіт; зобов'язання щодо охорони довкілля; умови продовження, зупинення або анулювання дії спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами, в тому числі при виникненні форс-мажорних обставин; порядок здійснення контролю за виконанням умов спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами; право власності на інформацію, отриману в результаті користування нафтогазоносними надрами; порядок проведення і фінансування ліквідаційних робіт; відповідальність сторін; порядок розгляду спорів.

Угода про умови користування нафтогазоносними надрами може доповнюватися іншими умовами, які не суперечать чинному законодавству і визначаються з урахуванням особливостей проведення передбачених спеціальним дозволом на користування нафтогазоносними надрами робіт.

Одним з важливіших та перспективніших регуляторів господарських відносин у галузі видобутку корисних копалин, зокрема у НКГ, є угоди про розподіл продукції. Не можна погодитися з тим, що угоди про розподіл продукції, зокрема у НКГ, мають цивільно-правову природу [26] з огляду на суб'єктний склад таких відносин (держава, інвестор).

Закон України „Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 р. № 1039-ХІV (зі змінами і доповнен-

нями, внесеними Законом України від 19 січня 2006 р. № 3370-IV) спрямований на створення сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах, визначених угодами про розподіл продукції. Відповідно до угоди про розподіл продукції одна сторона — Україна (далі — держава) доручає іншій стороні — інвестору на визначений строк проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин на визначеній ділянці (ділянках) надр та ведення пов'язаних з угодою робіт, а інвестор зобов'язується виконати доручені роботи за свій рахунок і на свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати (винагороди) у вигляді частини прибуткової продукції (п. 1 ст. 4 вказаного закону). Угода про розподіл продукції може бути двосторонньою чи багатосторонньою, тобто її учасниками можуть бути декілька інвесторів, за умови, що вони несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, передбаченими такою угодою.

Представляється, що для усунення проблем правозастосування та теоретико-методологічних помилок при дослідженні правової природи відносин при сильній діяльності на умовах розподілу продукції необхідно вдосконалити положення ГК України про організаційно-правовий договір. Зміст ст. 186 ГК України навряд чи можна назвати достатнім з огляду як на об'єм, так і на зміст.

Ознаки організаційно-правового договору має також Договір на виконання геофізичних робіт у свердловинах, що буряться на нафту і газ (див: *Наказ Державного комітету України по геології і використанню надр, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України «Про затвердження Інструкції про порядок укладання договорів на виконання геофізичних робіт у свердловинах, що буряться на нафту і газ» від 15 лютого 1996 р. № 19/29.* Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 червня 1996 р. за № 276/1301).

Окремі особливості здійснення експортно-імпорتنних операцій суб'єктами господарювання у НКГ врегульовані *постановою КМУ «Про митний контроль та митне оформлення природного газу, нафти, нафтопродуктів, етилену і аміаку, що переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом» від 17 грудня 2003 р. № 1958* [27] (з останніми змінами від 27 квітня 2006 р.). Цей Порядок установлює механізм здійснення митного контролю і митного оформлення природного газу під час його переміщення через митний кордон України.

Однак існує ряд організаційно- та майново-господарських відносин, які не врегульовані Законом України «Про нафту і газ». *Постановою КМ України «Про запровадження аукціонів з продажу нафти, газо-*

вого конденсату, природного, скрапленого газу та вугілля» від 4 квітня 2000 р. № 599 [28] (зі змінами та доповненнями, внесеними постановою КМ України від 27 грудня 2006 р. № 1825), врегульовано порядок продажу нафти, газового конденсату, природного, скрапленого газу та вугілля на внутрішньому ринку України, а також порядок організації та проведення аукціонів. Вказана постанова визначає повноваження аукціонного комітету та бірж, на базі яких проводяться аукціони з продажу нафти, газового конденсату, природного, скрапленого газу та вугілля, зміст аукціонних угод і гарантії їх виконання. Вказані відносини потребують спеціального регулювання на рівні закону України, шляхом створення окремого розділу в Законі України «Про нафту і газ», а також, на нашу думку, формулювання основних принципів організації функціонування аукціонного комітету та спеціалізованих бірж, визначення особливостей угод купівлі-продажу нафти і газу з урахуванням положень вже існуючих статей ГК України.

Окремою групою виділяються нормативно-правові акти, які регулюють господарську діяльність у галузі трубопровідного транспорту. Центральне місце серед вказаної групи нормативних актів займає Закон України «Про трубопровідний транспорт» від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР. Певні питання особливостей господарювання містяться в наказі Міністерства палива та енергетики України «Про виведення з експлуатації магістральних нафтопродуктопроводів, закріплених на праві господарського відання за державними підприємствами нафтогазової галузі» від 15 лютого 2005 р. № 79.

Заслуговує на увагу питання ціноутворення та тарифної політики у галузі НГК. Відповідно до закріплених в Указі Президента України «Про заходи по забезпеченню діяльності Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України» від 14 березня 1995 р. № 213/95 [29] повноважень Національна комісія регулювання електроенергетики здійснює державне регулювання тарифів на транспортування природного газу (магістральними і розподільними трубопроводами), керуючись принципами регулювання, визначеними чинним законодавством (див. вище), основним з яких є принцип балансу економічних інтересів надавачів і споживачів послуг. Реалізація цього принципу передбачає встановлення економічно обґрунтованих тарифів, тобто таких, що компенсують поточні та інвестиційні витрати підприємствам.

Регулювання зазначених тарифів здійснюється Комісією на підставі затверджених методик згідно зі встановленими процедурами. НКРЕ затверджує тарифи разом з їх структурою (див. лист НКРЕ від 08 жовтня 2004 р. № 01-29-14/4422).

Організаційно-правовому забезпеченню реформування в НГК приділялося занадто мало уваги.

Перші кроки було зроблено у відповідності до постанови КМ України від 16 грудня 1996 р. № 1510, котрою були затверджені Основні напрями реформування нафтогазового комплексу України, головною метою яких було створення передумов для розвитку нафтогазового комплексу України шляхом реформування економічних, організаційних та управлінських (організаційно-господарських — авт.) відносин з урахуванням особливостей процесу еволюції організації та управління НГК України, країн СНД, Америки, Європи.

Певний вплив на реформування та розвиток НГК України має здійснювати Національна програма «Нафта і газ України до 2010 року»; яка затверджена постановою КМ України від 21 червня 2001 р. № 665 [30] (зі змінами та доповненнями, внесеними постановою КМУ від 25 травня 2006 р. № 754).

Найбільш невизначена ситуація склалася з постановою КМ України «Про Концепцію диверсифікації джерел постачання газу та нафти в Україну» від 14 січня 1997 р. № 10 [31]. Відповідно до постанови КМ України «Про ліквідацію деяких консультативних, радницьких та інших органів, утворених Кабінетом Міністрів України, та визнання втраченими силу деяких актів Кабінету Міністрів України» від 29 січня 2003 р. № 142 [32] принципові положення Концепції втратили чинність. Не дивлячись на вкрай важливе значення для НГК України такої концепції, вона, на жаль, не знайшла практичного впровадження.

У відповідності до п. 1 Конституції України закони та інші нормативні акти, прийняті до вступу в силу Конституції, є діючими в частині, яка не протирічить Конституції України. Відповідно до цього досі діють нормативні акти колишнього СРСР у галузі НГК, а саме Правила розробки нафтових та газонафтових родовищ, затверджені протоколом Колегії Міністерства нафтової промисловості СРСР від 15 жовтня 1984 р. № 44, Класифікація запасів родовищ, перспективних та прогнозних ресурсів нафти та горючих газів, затверджена постановою Ради Міністрів СРСР від 8 квітня 1983 р. № 299.

Таким є масив нафтогазового законодавства в частині регулювання господарських відносин. На підставі аналізу цієї частини господарського законодавства можна зробити висновок про надмірну кількість підзаконних нормативних актів, негативну практику зупинення дії законів (або їх окремих статей) України. Отже, це законодавство вимагає певних єдиних принципів з огляду на принципи господарювання, які закріплені у ст. 6 Господарського кодексу України.

На основі аналізу законодавства у галузі нафтогазового комплексу України можна зробити висновки щодо його вдосконалення.

Неодмінно, необхідно врегулювати процес створення та діяльності певного кола суб'єктів гос-

подарювання – вертикально інтегрованих нафтогазових компаній, які здійснюватимуть весь цикл господарських функцій у галузі від видобутку нафти і газу до збуту нафтопродуктів за ознакою виробничо-технологічної доцільності, зі збереженням збалансованості обсягів видобутку нафти і газу, потужностей з переробки та нафтопродуктозабезпечення, підтримання існуючих транспортних і ресурсних потоків, господарських зв'язків. Мається на увазі перспективне вдосконалення Розділу II ГК України «Суб'єкти господарювання» з введенням поняття «вертикально-інтегроване підприємство» та/або «публічна компанія».

Створення конкурентного середовища на ринку послуг з буріння свердловин, облаштування розвіданих родовищ за рахунок вивільнення надлишкових потужностей існуючих акціонерних товариств у процесі реформування дочірї структури та формування вертикально інтегрованих компаній має бути одним з принципів відповідного законодавства, адже відсутність процесу створення вільного конкурентного ринку вказаних послуг створює нездоланні перешкоди для розвитку підприємництва, і як наслідок, ефективність господарювання в даній галузі є наднизькою (Глава 3 ГК України «Обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції» потребує певного редагування та доповнення).

Необхідність створення однакових економічних умов для нафтогазового промислу в різних нафтогазопромислових районах України потребує законодавчого закріплення, адже нафтогазова інфраструктура в різних районах й областях України є неоднорідною. Запровадження диференційованої системи рентних платежів з урахуванням ступеня освоєння і гірничо-геологічних умов розробки та експлуатації нафтових і газових родовищ надасть змогу відійти від адміністративного перерозподілу прибутків одних підприємств на підтримку інших. Рівномірний розвиток нафтогазопромислових регіонів – перспективний напрям досліджень, результатами яких має стати закріплення в ГК України основ регіональної пропорційної економічної політики.

Вже на сьогодні проглядається необхідність створення регулюючого органу (Національну комісію з питань регулювання нафтогазового комплексу), покладання цих обов'язків на Національну комісію з питань регулювання електроенергетики довело свою неефективність. На новостворений орган доцільно покласти такі обов'язки: регулювання діяльності суб'єктів природних монополій; ліцензування (після його запровадження згідно із Законом України «Про нафту і газ») діяльності суб'єктів господарювання на газовому ринку; сприяння розвитку конкуренції на суміжних ринках.

Формування окремої частини в ГК України, яка буде містити особливості регулювання господарських відносин в НГК України, закладе необхідні інструменти для досягнення позитивних результатів у галузі щодо створення конкурентного середовища, розвитку підприємництва, формування принципів державної політики розвитку галузі, планування, ціноутворення, правового забезпечення інтеграції вітчизняного НГК до світових енергетичних ринків.

Не на останньому місці є створення науково обґрунтованого, керованого та прозорого законотворюючого процесу щодо правового забезпечення відносин у галузі НГК України. Представляється, робота щодо модернізації господарського законодавства в цілому і ГК України зокрема позитивно вплине і на частину нафтогазового законодавства, яка регулює господарські відносини в галузі.

Отже, на нашу думку, проєкт глави ГК України «Основні засади регулювання господарських відносин та державної політики в НГК України» має виглядати так:

Стаття 1 (тут і далі – умовно) – Поняття нафтогазового комплексу.

Стаття 2 – Господарське законодавство у сфері НГК України.

Стаття 3 – Особливості правового регулювання господарських відносин у НГК.

Стаття 4 – Державна політика у НГК та її основні принципи.

Стаття 5 – Антимонопольні обмеження у НГК.

Стаття 7 – Ліцензування та принципи ліцензійної політики у НГК.

Стаття 6 – Господарська компетенція центральних органів виконавчої влади в НГК.

Стаття 7 – Господарська компетенція органів місцевого самоврядування в НГК.

Стаття 8 – Принципи взаємодії центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування при реалізації їх господарської компетенції.

Стаття 9 – Види організаційно-господарських договорів у НГК.

Стаття 10 – Особливості укладання, виконання та розірвання організаційно-господарських договорів у НГК.

Стаття 11 – Особливості здійснення окремих видів господарської діяльності у НГК України.

Стаття 12 – Особливості організації та проведення аукціонів з продажу нафти, газового конденсату, природного, скрапленого газу.

Стаття 13 – Особливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності у НГК.

Стаття 14 – Особливості господарської діяльності у сфері геологічного вивчення нафтогазоносності надр.

Література

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19–20, № 21–22. — Ст. 144.
2. Знаменський Г. Л. Задачі научного забезпечення модернізації господарського законодавства // Проблеми господарського права і методика його викладання: Зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень; Редкол.: Мамутов В. К. (відп. ред.) та ін. — Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. — 444 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (гол. ред.). — К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. — 586 с.
4. Ілларионов О. Ю. Поняття та види організаційно-господарських відносин: окремі проблеми // Проблеми господарського права і методика його викладання: Зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень; Редкол.: Мамутов В. К. (відп. ред.) та ін. — Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. — 444 с.
5. Закон України «Про нафту і газ» від 12 липня 2001 р. № 2665-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 50. — Ст. 262.
6. Концепція модернізації господарського законодавства на базі Хозяйственного кодекса Украины (проект) // Экономика и право. — 2006. — № 2. — С. 5–16.
7. Сергієнко В. В. Правове регулювання договорів на поставку нафти: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Національний університет внутрішніх справ. — Харків, 2001. — 16 с.
8. Віхров О. П. Господарське право. Спеціальна частина. Навчальний посібник. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. — 344 с.
9. Салиева Р. Н. Правовое обеспечение развития предпринимательства в нефтегазовом секторе экономики. — Новосибирск: Наука, 2001. — 232 с.
10. Клеандров М. И. Нефтегазовое законодательство в системе российского права. — Новосибирск: Наука. Сибирская издательская фирма РАН, 1999. — 144 с.
11. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): Учебник. — Харьков: Эспада, 2005. — 840 с.
12. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 36. — Ст. 340.
13. Закон України «Про трубопровідний транспорт» від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 29. — Ст. 139.
14. Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 р. № 1039-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 44. — Ст. 391.
15. Декрет Кабінету Міністрів України «Про об'єднання державних підприємств нафтової, газової, нафтопереробної промисловості та нафтопродуктозабезпечення» від 29 квітня 1993 р. № 42–93 // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 26. — Ст. 280.
16. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Казахстан про принципи співробітництва в нафтогазових галузях» від 21 листопада 1997 р. № 668/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 11–12. — Ст. 46.
17. Закон України «Про державний бюджет України на 2005 рік» від 23 грудня 2004 р. № 2285-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 7–8. — Ст. 162.
18. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державний бюджет України на 2005 рік» та деякі інші законодавчі акти України» від 25 березня 2005 р. № 2505-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 17–19. — Ст. 267.
19. Закон України «Про державний бюджет України на 2006 рік» від 20 грудня 2005 р. № 3235-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 9–11. — Ст. 96.
20. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 р. № 1775-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 36. — Ст. 299.
21. Положення про Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва: Затверджене Указом Президента України від 25 травня 2000 р. № 721 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 22. — Ст. 888.
22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування» від 14 листопада 2000 р. № 1698 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 46. — Ст. 2001.
23. Закон України «Про рентні платежі за нафту, природний газ і газовий конденсат» від 5 лютого 2004 р. № 1456-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 19. — Ст. 272.
24. Закон України «Про державний бюджет України на 2004 рік» від 27 листопада 2003 р. № 1344-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 17–18. — Ст. 250.
25. Закон України «Про внесення змін в деякі законодавчі акти України з питань оподаткування» від 30 листопада 2006 р. № 398-V // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 3. — Ст. 31.
26. Коморний О. І. Договір про розподіл продукції: цивільно-правові аспекти: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2006. — 20 с.
27. Постанова Кабінету Міністрів України «Про митний контроль та митне оформлення природного газу, нафти, нафтопродуктів, етилену і аміаку, що переміщуються через митний кордон України трубопровідним транспортом» від 17 грудня 2003 р. № 1958 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 51. — Ст. 2699.
28. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження аукціонів з продажу нафти, газового

